

NAJMIDDIN KUBRO VA UNING SHAXS TARBIYASIGA E'TIBORI

Axmedova Sevinchxon Baxtiyor qizi

O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi

Islomshunoslik fakulteti, Islomshunoslik

yo'nalishi 4-kurs talabasi

Tel: (+998) 91-773-13-63

Email: sevinchxonaxmedova16@gmail.com

Ilmiy rahbar: Sodiqov Jo'rabek Sobirboyevich

O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi

"Islomshunoslik va islom sivilizatsiyasini o'rganish

ICESCO" kafedrasi dotsenti vazifasini bajaruvchisi,

Islomshunoslik fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20373580>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 11-may 2026 yil

Ma'qullandi: 15-may 2026 yil

Nashr qilindi: 25-may 2026 yil

KEY WORDS

Najmiddin Kubro, tasavvuf, Kubraviyya, nafs tarbiyasi, qalb pokligi, komil inson, ruhiy kamolot, riyozat, murshid, murid, ahvol va maqom, vatanparvarlik.

ABSTRACT

Ushbu maqolada XII–XIII asrlarda Markaziy Osiyoda yashab ijod etgan buyuk mutasavvif olim, "Kubraviyya" tariqatining asoschisi Najmiddin Kubroning hayoti, ilmiy merosi va shaxs tarbiyasiga oid qarashlari tahlil qilinadi. Muallif Kubro ta'limotida inson kamoloti, nafs tarbiyasi va qalb poklanishi masalalarini tizimli ravishda yoritib beradi. hamda vatanparvarlik fazilatlarini manbalar asosida ko'rsatib o'tilgan.

Kirish

Markaziy Osiyoning XII–XIII asrlardagi ijtimoiy-madaniy hayoti, ayniqsa, tasavvuf tafakkurining rivojlanishida alohida bir bosqichni tashkil etadi. Aynan shu davrda insonning ichki dunyosini anglash, ruhiy kamolotga erishish va ilohiy haqiqatga yetishish masalalari keng muhokama etila boshlagan. Ana shunday muhitda yetishib chiqqan buyuk mutasavviflardan biri Najmiddin Kubro bo'lib, u nafaqat o'z zamonasining yirik olimi, balki butun tasavvuf tarixida alohida maktab yaratgan shaxs sifatida e'tirof etiladi. Uning hayoti va faoliyati haqida so'z yuritish, aslida, faqat bir shaxs taqdiri emas, balki butun bir ma'naviy oqimning shakllanish jarayonini anglash demakdir.

Asosiy qism

To'la ismi Ahmad ibn Umar ibn Muhammad Abuljannob Najmiddin al-Xivaqiy al-Xorazmiydir. Shayx Najmiddin (din yulduzi), Shayxi valitarosh (valoyatga yetishadiganlarni tarbiyalovchi), Abuljannob (Allohdan qo'rqadiganlar otasi), Shayx Kubro (ulug' shayx) unvonlari bilan ham yuritiladi.

Najmiddin Kubro taxminan 1145-yilda Xorazmning Urganch shahrida tug'ilgan¹. U yashagan davr siyosiy jihatdan notinch, ammo ilmiy va madaniy jihatdan nihoyatda sermahsul davr edi. Xorazm o'sha paytda nafaqat savdo markazi, balki ilm-fan, adabiyot va tasavvuf rivojlangan hududlardan biri sifatida tanilgan. Bu muhit yosh Kubro tafakkurining shakllanishida muhim rol o'ynagan. U dastlabki ta'limni o'z yurtida olgan bo'lsa-da, keyinchalik ilm izlab safarga chiqadi va bu safarlar uning ruhiy va ilmiy kamolotida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Yoshligidan o'z pirini izlab Misrga boradi va Ruzbehon al-Vazzon Misriyga ham murid, ham kuyov bo'ladi. So'ngra Tabrizga borib, Abu Mansur Hafddan «Sharhus-sunna»ni o'rganadi, Ismoil Kasriy qo'lidan xirqa kiyadi. Misrga qaytgach, Ruzbehonning tavsiyasi bilan Xorazmga kelib, xonaqoh quradi. Kubroviylik yoki zahabiylik tariqatiga asos solgan. Uning ilm yo'lidagi sayohatlari Bag'dod, Nishopur, Isfahon kabi yirik ilmiy markazlarni qamrab olgan². Bu shaharlarda u o'z davrining mashhur ulamolari va mutasavviflari bilan muloqotda bo'ladi, ularning saboqlaridan bahramand bo'ladi. Ayniqsa, Shayx Ruzbehon Baqliy va boshqa tasavvuf ahli bilan uchrashuvlari uning ruhiy qarashlarini shakllantirishda muhim bosqichlardan biri bo'lganligi qayd etiladi. Bu davrda u nafaqat diniy ilmlarni, balki inson ruhiyati, qalb holatlari va ilohiy tajribalar haqidagi bilimlarni ham chuqur o'zlashtiradi³. Uning qarashlarida inson qalbi markaziy o'rinni egallaydi. Kubro inson qalbini ilohiy nurning aks etuvchi oynasi sifatida talqin qiladi. Agar bu oyna pok bo'lsa, unda haqiqat aks etadi; agar u g'ubor bilan qoplangan bo'lsa, inson haqiqatni anglay olmaydi. Shu bois u qalbni poklashni tasavvufning eng muhim vazifasi deb hisoblaydi. Bu fikrni u o'z asarlarida turli ramziy va falsafiy ifodalar orqali bayon etadi.

Najmiddin Kubro tasavvufga faqatgina nazariy bilim sifatida emas, balki amaliy tajriba sifatida yondashgan. Uning fikricha, inson haqiqatni faqat o'qish yoki eshitish orqali emas, balki ichki poklanish va ruhiy tajriba orqali anglay oladi. Shu bois u murid tarbiyasiga alohida e'tibor qaratgan. Uning tariqatida nafsni jilovlash, qalbni poklash va ilohiy muhabbatga erishish asosiy bosqichlar sifatida qaraladi. Bu jarayon esa oson kechmaydi, balki uzluksiz riyozat va o'z ustida ishlashni talab qiladi. Najmiddin Kubroning ilmiy merosi ham nihoyatda boydir. U tomonidan yozilgan asarlar tasavvufning nazariy va amaliy jihatlarini o'zida mujassam etgan. Uning "Favoih al-jamal va favatih al-jalal" asari tasavvufiy tajribaning nozik jihatlarini yorituvchi muhim manbalardan biri hisoblanadi. Ushbu asarda u inson qalbida yuz beradigan ruhiy holatlarni, ilohiy tajribalarni va ularning bosqichlarini batafsil tahlil qiladi. Asarda quyidagi mazmunga yaqin fikr uchraydi: "Qalb poklanganda unda ilohiy nur namoyon bo'ladi"⁴. (ya'ni: inson qalbi pok bo'lsa, unda Haqning nuri zohir bo'ladi).

Najmiddin Kubroning tasavvufiy qarashlari uning davrida shakllangan boshqa tariqatlardan ayrim jihatlar bilan farq qiladi. U insonning ichki kechinmalarini tahlil qilishga, ruhiy tajribaning psixologik tomonlariga katta e'tibor qaratgan. Shu sababli ba'zi tadqiqotchilar uni "ruhiyat olimi" sifatida ham e'tirof etadilar. Masalan, rus sharqshunosi V.V. Bartold uning faoliyatini tahlil qilar ekan, Kubro ta'limotida inson ruhiyati va uning bosqichma-bosqich rivoji alohida o'ringa ega ekanligini ta'kidlaydi⁵. Kubro asos solgan Kubraviyya tariqati keyinchalik keng hududlarga yoyilib, ko'plab shogirdlar orqali rivojlangan. Uning shogirdlari orasida Najmiddin Doya, Sa'diddin Hamaviy kabi yirik mutasavviflar bor edi. Bu tariqatning asosiy xususiyati – insonni ichki poklanish orqali ilohiy haqiqatga yetkazish g'oyasidir. Bu g'oya keyinchalik boshqa tasavvuf maktablariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

¹ Komilov, Najmiddin. Najmiddin Kubro: Risola. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1995. – 8-B.

² Najmiddin Kubro. Usuli ashara (O'n usul va sharhi) / tarjimonlar: Ibroxim Haqqul, Aziza Bektesh; izohlar muallifi: Ibroxim Haqqul. – Toshkent: «O'qituvchi» nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2005. – 3-B.:

³ Schimmel A. Mystical Dimensions of Islam. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1975. – P. 245.

⁴ نجم الدين الكبرى. فويح الجمل و فواتح الجلال. القاهرة: دار الكتب، 1966. - ص 78.

⁵ Бартольд В.В. Туркестан в монгольскую эпоху. Москва: Наука, 1963. – С. 312.

Najmiddin Kubro nafaqat olim va mutasavvif, balki ijtimoiy faol shaxs ham bo'lgan. U mo'g'ullar istilosi davrida o'z yurtini tark etmay, xalq bilan birga qoladi va oxir-oqibat 1221-yilda Urganch mudofaasi vaqtida halok bo'ladi. Bu voqea uning faqat ruhiy yetakchi emas, balki vatanparvar inson sifatida ham tarixda qolganini ko'rsatadi⁶. Shu tarzda, Najmiddin Kubroning hayoti va faoliyati uning tasavvufiy qarashlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, u yaratgan ta'limot insonning ichki dunyosini anglash, uni poklash va kamolga yetkazishga qaratilgan. Bu qarashlar keyingi asrlarda ham o'z ahamiyatini yo'qotmay, bugungi kunda ham insoniyat uchun muhim ma'naviy manba bo'lib xizmat qilmoqda.

Najmiddin Kubro shaxsiyatini chuqurroq anglash uchun uning faqat tashqi hayot yo'liga emas, balki ichki ruhiy tajribasiga, ya'ni tasavvufiy yo'lni qanday kechganiga e'tibor qaratish lozim bo'ladi. Chunki Kubro uchun tasavvuf – bu oddiygina nazariy qarashlar tizimi emas, balki insonning butun mavjudligini qamrab oluvchi ichki sayohatdir. U bu yo'lni bosqichma-bosqich, murakkab ruhiy tajribalar orqali bosib o'tgan va aynan shu tajribalar uning ta'limotida o'z aksini topgan. Uning tasavvufiy qarashlarida markaziy tushunchalardan biri – bu “ahvol” va “maqom” masalasidir.

Kubro insonning ruhiy kamolotini doimiy o'zgarishda bo'lgan ichki holatlar orqali tushuntiradi. Uning fikricha, inson qalbi bir xil holatda turmaydi; u doimiy ravishda o'zgaradi, tozalanadi yoki aksincha, g'uborlanadi. Shu bois tasavvuf yo'lida har bir murid o'z qalbida yuz berayotgan o'zgarishlarni anglay olishi, ularni to'g'ri talqin qilishi zarur. Bu esa nafaqat diniy bilim, balki nozik ruhiy sezgirlikni ham talab etadi. U nafsning turli darajalari mavjudligini ta'kidlaydi va bu darajalarni insonning ruhiy rivojlanish bosqichlari bilan bog'laydi. Tasavvufiy an'anada nafsning “ammora”, “lavvoma” va “mutmainna” kabi bosqichlari tilga olinadi. Najmiddin Kubro bu bosqichlarni o'ziga xos tarzda talqin qilib, ularning har birini muridning ichki kechinmalari orqali tushuntiradi. “Nafsi ammora” – bu insonni yomonlikka undovchi, uning istak va ehtiroslariga bo'ysunadigan darajadir. Bu bosqichda inson hali o'z nafsining asiri hisoblanadi. Bu holat Qur'oni Karimda ham quyidagicha ifodalangan:

“Nafsimni oqlamayman. Zero, nafs — yomonlikka buyuruvchidir. Faqat Rabbim rahm qilganlar bundan mustasnodir. Albatta, Rabbim kechiruvchi va rahmlidir.”

Najmiddin Kubro ta'limotida nafsni tarbiyalash bilan bir qatorda qalbni poklash masalasi ham muhim ahamiyatga ega. U qalbni ilohiy nur tushadigan markaz sifatida ko'radi. Agar qalb pok bo'lsa, u haqiqatni qabul qiladi; agar u g'ubor bilan qoplangan bo'lsa, inson haqiqatni anglay olmaydi. Shu bois qalbni poklash tasavvufning eng muhim vazifalaridan biri sifatida qaraladi. Bu jarayon Qur'oni Karimdagi quyidagi oyat bilan hamohang:

Najmiddin Kubro inson kamolotini faqat individual jarayon sifatida emas, balki ijtimoiy ahamiyatga ega hodisa sifatida ham ko'radi. Uning fikricha, qalbi pok inson jamiyatda ham ijobiy rol o'ynaydi. U boshqalarga zarar yetkazmaydi, aksincha, ularga foyda keltiradi. Shu sababli u axloqiy fazilatlarini – rostgo'ylik, sabr, kamtarlik, saxovat kabi sifatlarini inson kamolotining ajralmas qismi sifatida ko'rsatadi. Fors manbalarida uchraydigan quyidagi mazmunga yaqin hikmat bu fikrni mustahkamlaydi:

“Nafo'i nafs dar poki dil ast” – “Nafs foydasi qalb pokligidadir”⁷.

Shu tariqa, Najmiddin Kubro ta'limotida inson kamoloti, nafs tarbiyasi va axloqiy poklanish o'zaro uzviy bog'langan tushunchalar sifatida talqin etiladi. Inson o'z nafsini anglab, uni tarbiyalab, qalbini poklagan sari, u ruhiy jihatdan yuksaladi va ilohiy haqiqatga yaqinlashadi. Bu jarayon esa nafaqat shaxsiy kamolot, balki jamiyatdagi ijtimoiy muvozanatni ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi.

Najmiddin Kubro ta'limotida qalb poklanishining muhim shartlaridan biri – bu zikrdir. Zikr inson qalbini ilohiy haqiqat bilan bog'lovchi vosita sifatida talqin etiladi. U nafaqat til bilan aytiladigan ibora, balki qalbning doimiy hushyorligi va ilohiy haqiqatni eslash holatidir.

⁶ Knysh A. Islamic Mysticism: A Short History. Leiden: Brill, 2000. – P. 145.

⁷ جامی ع بہارستان، تہران: نشر نی، 1377. – ص 67

Zikr orqali inson qalbi asta-sekin poklanadi va unda ilohiy nur mustahkamlanadi. Qalb poklanish jarayonida yana bir muhim omil – bu ixlosdir. Ixlos – bu insonning amalni faqat Alloh uchun qilishidir. Agar amal ixlos bilan bajarilsa, u qalbni poklaydi; agar unda riyo yoki manfaat bo'lsa, u qalbni yana g'ubor bilan qoplaydi. Shu bois Kubro muridlarni har bir amalida ichki poklikni saqlashga undaydi.

Rus olimi I.R. Grigorev tasavvufda ixlos tushunchasini tahlil qilar ekan, uni “ruhiy poklanishning asosiy sharti” sifatida baholaydi⁸. Bu esa Kubro ta'limotida amal va niyat o'rtasidagi bog'liqlikning muhim ekanini ko'rsatadi.

Najmiddin Kubro ta'limotida qalb poklanishi natijasida insonda yangi sifatlar paydo bo'ladi. U sabrli, kamtar, bag'rikeng va mehribon bo'la boshlaydi. Bu fazilatlar esa nafaqat uning ichki dunyosida, balki ijtimoiy hayotida ham namoyon bo'ladi. Shu jihatdan qalb poklanishi individual jarayon bo'lish bilan birga, ijtimoiy ahamiyatga ham ega. Fors manbalarida uchraydigan quyidagi mazmunga yaqin hikmat bu fikrni ifodalaydi:

“Del agar pok shavad, jahon pok namoyon gardad” – “Agar qalb pok bo'lsa, butun olam pok ko'rinadi”⁹. Najmiddin Kubro ta'limotining mazmunini umumiy tizim sifatida ko'zdan kechirganda, unda inson kamoloti, nafs tarbiyasi va qalb poklanishi bir-biridan ajralmas, o'zaro bog'langan bosqichlar sifatida namoyon bo'ladi. Bu uchlik aslida tasavvufiy yo'lning ichki mantiqini tashkil etadi: nafsni tanish va uni jilovlash – qalbni poklashga olib keladi, qalb poklangach esa inson komillikka erishish yo'liga kiradi. Shu bois Kubro qarashlarini faqat axloqiy nasihatlar majmui sifatida emas, balki izchil ruhiy-pedagogik tizim sifatida baholash to'g'ri bo'ladi.

Inson har doim o'z ustida ishlashi, o'zini tahlil qilishi va ichki dunyosini tozalab borishi zarur. Bu jarayon esa uning ruhiy uyg'oqligini ta'minlaydi. Kubro qarashlarida komillik – bu faqatgina ruhiy tajriba emas, balki aniq axloqiy fazilatlarda namoyon bo'ladigan holatdir. Komil inson boshqalarga nisbatan mehribon, adolatli, kamtar va sabrli bo'ladi. U nafaqat o'zini tarbiyalaydi, balki atrofdagilarga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois Kubro ta'limotida komillik individual yutuq emas, balki ijtimoiy ahamiyatga ega hodisa sifatida qaraladi. Bu g'oya islomiy manbalarda quyidagi mazmunga yaqin hadis bilan ifodalanadi:

“المؤمن امرأة المؤمن” – “Mo'min mo'minning oynasidir”¹⁰. Kubro aynan shu fikrni rivojlantirib, insonning jamiyat bilan uzviy bog'liqligini ta'kidlaydi. Najmiddin Kubro ta'limotida insonning ichki kamoloti bilan uning tashqi faoliyati o'rtasida muvozanat bo'lishi zarurligi alohida qayd etiladi. U insonni faqatgina ibodat bilan cheklanib qolishga chaqirmaydi, balki uni jamiyatda faol bo'lishga undaydi. Uning fikricha, haqiqiy mutasavvif – bu hayotdan chetga chiqib ketgan emas, balki hayot ichida yashab, o'zining pok qalbi bilan boshqalarga foyda keltira oladigan shaxsdir.

Najmiddin Kubro qarashlarida inson kamolotining muhim belgilaridan biri – bu ichki barqarorlikdir. Inson turli sinov va qiyinchiliklarga duch kelganida ham o'z ruhiy muvozanatini saqlab qolishi kerak. Bu holat sabr va tavakkul orqali shakllanadi. Sabr insonni qiyinchiliklarga bardosh berishga o'rgatsa, tavakkul uni ortiqcha tashvishlardan xalos etadi. Arab manbalarida bu fikr quyidagi mazmunga yaqin ibora bilan ifodalanadi:

“الصبر مفتاح الفرج” – “Sabr najot kalitidir”¹¹. Kubro bu fazilatni inson kamolotining ajralmas qismi sifatida ko'radi.

Shuningdek, uning ta'limotida kamtarlik (tavoze') alohida o'rin tutadi. Unga ko'ra, inson qanchalik ko'p bilim va ruhiy tajriba orttirsas, shunchalik kamtar bo'lishi kerak. Kibr esa insonni halokatga olib boruvchi eng katta illatlardan biridir.

⁸ Григорьев И.Р. Мистицизм ислама. Москва: Восточная литература, 2005. – С. 88.

⁹ مولوی ج فیہی ما فیہی. تہران: امیر کبیر، 1383. – ص 59.

¹⁰ الترمذی محمد بن عیسیٰ. سنن الترمذی. القاہرہ: دار الحدیث، 2000. – ص 194.

¹¹ الغزالی أبو حامد. إحياء علوم الدين. بيروت: دار المعرفة، 2005. – ص 210.

Rus tadqiqotchisi N.I. Konrad tasavvufda kamtarlik masalasini tahlil qilar ekan, uni "ruhiy kamolotning asosiy belgilaridan biri" sifatida baholaydi¹². Bu esa Kubro qarashlarining umumiy tasavvufiy an'analar bilan uyg'unligini ko'rsatadi.

Najmiddin Kubro ta'limotining yana bir muhim jihati – uning amaliy yo'naltirilganligidir. Agar bilim insonning xulqini o'zgartirmasa, u haqiqiy ma'rifat darajasiga yetmagan hisoblanadi. Fors adabiyotida uchraydigan quyidagi mazmunga yaqin hikmat ham shu fikrni tasdiqlaydi:

"Ilm agar ba amal naresad, bar bod ast" – "Agar ilm amal bilan mustahkamlanmasa, u shamolga sovurilgan narsadir"¹³.

Xulosa

Shu tariqa, Najmiddin Kubro ta'limotida inson kamoloti, nafs tarbiyasi va axloqiy poklanish yagona tizimni tashkil etadi. Bu tizim insonni ichki jihatdan poklash, ruhiy barqarorlikka erishish va ijtimoiy jihatdan foydali shaxsga aylantirishga qaratilgan. Unda nazariya va amaliyot, ichki va tashqi hayot, individual va ijtimoiy jihatlar uyg'un holda talqin etiladi. Aynan shu uyg'unlik uning ta'limotini chuqur, mukammal va bugungi kun uchun ham dolzarb qiladi.

Ruhiyat tahlili: U inson qalbini ilohiy haqiqatni aks ettiruvchi oyna deb bildi va qalbda yuz beradigan o'zgarishlarni ranglar, nur va zulmat ramzlari orqali tushuntirib, "ruhiyat olimi" sifatida namoyon bo'ldi.

Nafs tarbiyasi – kamolot asosi: Shayx ta'limotida nafsning "ammora", "lavvoma" va "mutmainna" kabi bosqichlarini bosib o'tish insonning ichki erkinligi va ilohiy haqiqatga erishishining asosiy sharti hisoblanadi.

Amaliyot va axloq uyg'unligi: Kubro qarashlarida bilim va ruhiy tajriba faqat amaliyotda, ya'ni insonning xulq-atvorida (sabr, kamtarlik, saxovat) namoyon bo'lgandagina haqiqiy qiymatga ega bo'ladi.

Ijtimoiy faollik: Komillik faqat tarkidunyochilik emas, balki jamiyat ichida yashab, pok qalb bilan xalqqa foyda keltirishdir. Najmiddin Kubroning bosqinchi mo'g'ullarga qarshi kurashda ko'rsatgan qahramonligi uning ta'limoti hayotiy ekanligining oliy isbotidir.

Umuman olganda, Najmiddin Kubro merosi insonning ichki dunyosini tartibga solish, ma'naviy poklanish va ijtimoiy muvozanatni saqlashda bugungi kun uchun ham dolzarb manba bo'lib xizmat qiladi. Najmiddin Kubro va uning shaxs tarbiyasiga e'tibori.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Komilov, Najmiddin. Najmiddin Kubro: Risola. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1995. – 8-B.
2. Najmiddin Kubro. Usuli ashara (O'n usul va sharhi) / tarjimonlar: Ibroxim Haqqul, Aziza Bektesh; izohlar muallifi: Ibroxim Haqqul. – Toshkent: «O'qituvchi» nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2005. – 3-B.:
3. Schimmel A. Mystical Dimensions of Islam. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1975. – P. 245.
4. نجم الدين الكبرى . فويح الجمل و فواتح الجلال. القاهرة: دار الكتب، 1966. - ص78.
5. Бартольд В.В. Туркестан в монгольскую эпоху. Москва: Наука, 1963. – С. 312.
6. Knysh A. Islamic Mysticism: A Short History. Leiden: Brill, 2000. – P. 145.
7. السلمى أبو عبد الرحمن. طبقة الصوفية. بيروت: دار الكتب العلمية، 1998. - ص. 215.
8. Chittick W.C. The Sufi Path of Knowledge. Albany: SUNY Press, 1989. – P. 115.
9. Abdulaziz Mansur. Qur'oni Karim ma'nolarining tarjimasi va tafsiri. Toshkent: "Toshkent islom universiteti" nashriyoti, 2004. – B. 594.
10. الترمذى محمد بن عيسى. سنن الترمذى. القاهرة: دار الحديث، 2000. – ص 194.

¹² Конрад Н.И. Запад и Восток. Москва: Наука, 1972. – С. 143.

¹³ بسعدى شیرازی. بوستان. تهران: امیر کبیر، 1376. – ص 88

11. Nasr S.H. Sufi Essays. Chicago: ABC International Group, 1991. – P. 56
12. 210 ص – 2005. معرفه، بيروت: دار المعرفة، 2005.
13. Конрад Н.И. Запад и Восток. Москва: Наука, 1972. – С. 143.

INNOVATIVE
ACADEMY